

Fina stolna keramika augustovskog i ranotiberijskog razdoblja Siscije

Ivana MILETIĆ ČAKŠIRAN, Sisak

<https://www.doi.org/10.17234/9789533790343.28>

Rad donosi pregled keramičkih tipova koji su vezani uz augustovsko i ranotiberijsko razdoblje Siscije. Prezentirana je fina stolna keramika: keramika s crnim premazom, tera sigilata, čaše tipa Aco, šalice tipa Sarius, keramika tankih stijenki, te reprezentativni primjeri stolne keramike. Provedena je analiza nalaza s novijih istraživanja te onih koji su pohranjeni u Gradskom muzeju Sisak i Arheološkom muzeju u Zagrebu. Datacija pokretnog materijala odgovara fazi rimskih logora Dangstteten-Oberaden te Haltern. Interpretacija samih struktura do sada je izostala, a razlog tome su vrlo male istražene površine zbog karaktera samog nalazišta Siscije, arheološkog nalazišta s kontinuitetom života na istoj poziciji od stariježeljeznog doba do danas.

Ključne riječi: Sisak, Siscia, fina keramika, augustovsko razdoblje

Uvod

Rezultati arheoloških istraživanja u zadnjih deset godina u Sisku potvrdila su kako se protopovijesna Segestika od 2. st. pr. Kr. do Oktavijanovog osvajanja formirala i na lijevoj obali Kupe. Razlog tome je zaštita ključne pozicije prema Savi zbog upada rimske vojske od 2. st. pr. Kr. na područje Panonije, ali i zbog intenzivnije trgovine i korištenja rijeke Save kao glavnog plovnog puta (Drnić & Miletić Čakširan 2014: 90–198). Na tom je strateški značajnom prostoru zabilježen i horizont augustovskog i ranotiberijskog razdoblja. Najraniji rimski slojevi nastali na mlađeželjeznodobnoj drvenoj arhitekturi, zabilježeni su na položaju Povijesni arhiv (Drnić & Miletić Čakširan 2014: 159–161), Željeznički kolodvor (Kristović & Jerončić 2015), Frankopanska bb (Tomaš Barišić 2012), Dunavski Lloyd (Škrgulja 2010), S. i A. Radića 38 (Leleković 2013) (Karta 1.). Kako su svi položaji istraživani u sklopu zaštitnih arheoloških radova na malim površinama unutar urbane cjeline grada, interpretacija vezanih struktura vrlo je otežana. Međutim, pokretni arheološki nalazi jasno datiraju najranije augustovske slojeve, a od finog keramičkog materijala to je: keramika s crnim premazom, tera sigilata, čaše tipa Aco i šalice tipa Sarius, keramika tankih stijenki, reljefna keramika istočnojadranskog tipa te reljefna egipatska glazirana keramika.

neonortal.dgu.hr

Isnisano 01.03.2019

Karta 1. Ranorimski položaji unutar Siska (I. Miletić Čakširan prema geoportal.dgu.hr).

Keramika s crnim premazom (T. 1: 1)

U augustovskom horizontu položaja Željeznički kolodvor u Sisku nađena su dva ulomka keramike s crnim premazom (Miletić Čakširan 2018a: Sl. 15:1). Ulomak ruba pripada tanjuru s ravnim prema van zakrivljenim rubom, s crno-smeđim sjajnim slabo očuvanim premazom. Oblik je analogan nalazu tanjura keramike s crnim premazom koji se pojavljuje u Fazi 3 na Magdalensbergu (Schindler Kaudelka 2012: 327, T. 3: 22). Pripada obliku Lamboglia 5/7 koji je karakterističan za srednje augustovsko vrijeme. Nalazi keramike s crnim premazom zabilježeni su na alpskom i jadranskom području (Horvat & Bavdek 2009: 118–119; Vičić 1993: 44, T. 3: 8–9; 1994: 29, T. 1: 13, 14, 15, T. 24: 21, 22), a nalazi iz Siska prvi su na prostoru provincije Panonije.

Terra sigilata

U Sisku su nađeni oblici reljefne i glatke tere sigilate augustovskog i ranotiberijskog razdoblja što ukazuje kako se u Sisciju uvezio najfiniji materijal prisutan i na drugim važnim vojnim uporištima rimskog carstva augustovskog i ranotiberijskog razdoblja.

Reljefna tera sigilata (T. 1: 2–4)

Na položaju Željeznički kolodvor nađeni su ulomci kupe reljefne sigilate Consp. R2 (Drag. 11) sjevernoitalskih i aretinskih radionica. Ulomak ruba, vrata i trbuha kupe s ukrasom niza parova listova te na trbuhu ukrasom trolista s dva izdanka s kružnim pupoljcima/plodovima¹ datira se u srednje do kasno augustovsko vrijeme (Ettlinger et al. 1990: 68). Između dva trolista vidljiv je dio okvira pravokutnog pečata (sl. 1, T. 1: 2). Motiv trolista s dva pupoljka pripisan majstoru Xanthusu nađen je u Halternu (Labrousse 1954: 317), a ukras koriste i sjevernoitalski majstori (Lavizzari Pedrazzini 1987: T 9/ 9b(26); Mantovani 2012: T. XLIV).

Slika 1. Ulomak reljefne tere sigilate (foto: Arheoplan d.o.o.).

Slika 2. Ulomak reljefne aretinske sigilate (foto: Arheoplan d.o.o.).

Ulomak vrata i dijela trbuha kupe s izuzetno kvalitetnim premazom i reljefnim ukrasom narebrene trake ispod kojih je niz ovula i na trbuhu ukrasom okomitih duguljastih ovula uokvirenih trakom (*sigittae*)² datiran je u srednje do kasno augustovsko vrijeme³ (sl. 2, T. 1: 3). Presjek i premaz kao i ukras ovula i tipičan je za aretinsku radionicu (Porten Palange 2009: pl. 41, n. 44). Sličan motiv pojavljuje se na aretinskoj reljefnoj sigilati iz Bolsene pripisan majstoru Perenniusu (Goudineau 1968: 180, F. XI, 27). Na položaju

¹ V. Mantovani motiv naziva “foglie di olivo” stoga je moguće kako se radi o prikazu listova masline s dva ploda. Motiv se nalazi na obliku kratera koji se pripisuje majstoru L. Sarius Surusu. (Mantovani 2012: 213, T. XLIV, 1).

² Ukras okomitih duguljastih ovala naziva se još *sagittae*, „stilizirani nautilus“. Motiv se koristi na aretinskoj reljefnoj keramici, a preuzimaju ga i sjevernoitalski majstori.

³ Porten Palange 2009 “Per a/2” or “ Per a/4” (period 1 and 2 = Pretigraneo and Tigraneo).

Željeznički kolodvor nađen je i jedan ulomak kupe sjevernoitalske reljefne sigilate Consp. R2 (T. 1: 4). Ukraza niza visećih troperastih listova nalazi se na prijelazu vrata u trbuh, a na trbuhu se nalazio reljefni ukras nepoznatog oblikovanja. Troperasti listovi pojavljuju se na kupi aretinske proizvodnje iz Halterna (Rudnick 1995: T. 36, sl. HaNr.156) te čaši tipa R12 pripisane radionici Rasiniusa, nađenoj u Bolseni (Maffioli 2010: 90, T. 16: 17a-c). Paralele u sjevernoitalskim proizvodima u dostupnoj literaturi nisu nađene. Datira se u augustovsko razdoblje. Na položaju Željeznički kolodvor, uz ulomke s ukrasom, nađeno je još 5 ulomaka različitih dijelova kupa.

Glatka tera sigilata (T. 1: 5–10)

U augustovskom i ranotiberijskom horizontu Siscije u do sada obrađenom materijalu zastupljena je aretinska, sjevernoitalska (Padana B i C) i kampanska narančasta sigilata⁴. Od oblika zastupljeni su Consp. 2.1.2 (T. 1: 10), Consp. 12 (T. 1: 9), Consp. 13 (T. 1: 5), Consp. 10 (T. 1: 8), Consp. 14 (T. 1: 6, 7), Consp. 18, Consp. 22, Consp. 24, Haltern 9 (Miletić Čakširan 2019a). Svi evidentirani oblici javljaju se u vojnim logorima Oberadenu i Dangstetenu, Nijmegenu, trgovištu Magdalensberg (Schindler & Scheffenegger 1977: T. 22/5, T. 24a/12), u slojevima predizgradnje Emone – lokalitetu NUK II (Gaspari 2010: 32, 107), ali i u naseobinskim slojevima na položajima Gornji trg 3, 15 i 30 IIIa – III faze Emone (Vičić 1993: 157, 160, T. 1: 2, 3; T. 2: 1, 18; Vičić 1994: 33, 34, T. 5; Vičić 2002: 195, T. 1: 5; T. 2: 8; T. 4: 3; T. 4: 2, 3, 6–10) te grobu 55 u Novom Mestu – Beletov Vrt (Knez 1992: gr. 55.). Svi evidentirani oblici mogu se datirati od srednje do kasnoaugustovskog razdoblja (Ettlinger et al. 1990: 54–76), a pojavljuju se i u ranotiberijskom razdoblju.

Od pečata nađenih u Sisku augustovskog razdoblja, zabilježeni su aretinski radionički pečati P. Attivs, L. Gelius (Makjanić 1995); sjevernoitalski pravokutni pečati: Sarivs, M. Serius Hommulus, A. Avillivs Clarvs, Diophanes, Satvrnivs, L. Savfeivs Gavsa, Serivs, pečat sa zvijezdom i mjesecom, Mario (Miletić Čakširan 2019a), pečati Acastus, Dento, Evmenes, Hilarus, M. Vettivs, Solo, Solimarvs, Sipa, (L.) Sarivs, radnik Tritvs, (L.) Sarivs, radnik Gratvs, Philo, Lvccivs, Liccaevs (Makjanić 1995). U Sisku su nađeni i ulomci s pečatima Passivs Telamo, te M. Pontilius koji pripadaju produkciji Padana C koja do sada nije bila poznata na području Panonije. Od lyonskih lončara zabilježen je pečat Bassvs (Makjanić 1995: 52–56, Fig. 33, 6).

Pečat L.Petr.Sc/Aevae s položaja Željeznički kolodvor nije zabilježen u *Corpus Vasorum Arretinorum* (OCK). Mogao bi se, prema imenu i opisu strukture, vezati uz heterogenu grupu Petroniusa (OCK 1435), aktivnu od 40. – 10. g. pr. Kr. koja je do sada zabilježena samo u Porajnju (Mainz, Neuss, Wiesbaden) (Miletić Čakširan 2018a: 208, Sl. 6; 2019a).

Čaše tipa Aco (T. 2: 6–12)

Analizom svih objavljenih primjera čaša tipa Aco u Sisku je do sada nađen 31 primjer (Miletić Čakširan 2018; 2019a). Nađene su na položaju Dunavski Lloyd (Bačani et al. 2011: 128–130), Povijesni Arhiv (Miletić Čakširan 2018; 2019a), Sv. Kvirin (Miletić 2007: 36), Željeznički kolodvor (Miletić Čakširan 2019a) te nekoliko bez podatka o mjestu nalaza koje se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu (Makjanić 1995: 61, Pl. 205–210). Tipološki se može izdvojiti tip 2 (Lavizzari Pedrazzini 1987: 30–31; T. 2, odgovara tipu Magdalensberg Form 1 (Schindler Kaudelka 1980: 12; T. 1)) te tip 3b (Lavizzari Pedrazzini 1987: 30–33; T. 2, odgovora tipu Magdalensberg Form 4 (Schindler Kaudelka 1980: 12; T. 4)). U analiziranom su materijalu čaše tipa Aco bez sigilatnog premaza (Sl. 3, T. 2: 6–8) i sa sigilatnim premazom (Sl. 4, T. 2: 9–12). Čaše bez premaza počinju se proizvoditi oko sredine 1. stoljeća pr. Krista, dok se primjerci s premazom pojavljuju od kasnoaugustovskog – tiberijskog razdoblja.

Sigilatni premaz na čašama tipa Aco iz Siska izuzetno je kvalitetan. Od ukrasa su zastupljeni reljefni trokuti *Kommaregen*, vegetabilni ukras, zoomorfni ukras, ukras traka/lančića od perlica, ukras

⁴ Kampansku narančastu sigilatu (*Campanian orange ware*) karakteriziraju narančastosmeđe stijenke i karakteristični polumat jednoliko nanosen narančasti do narančastocrveni premaz. U stijenci su karakteristične bijele i crne primjese i visok postotak srebrnih i zlatnih čestica. Prema nalazima iz Pompeja, datira se od sredine 1. stoljeća prije Kr. do kasnoaugustovsko-tiberijskog razdoblja, sporadično do kladijevskog razdoblja (Gassner 2012: 2, 6).

Slika 3. Ulomak čaše tipa Aco bez premaza (foto: Arheoplan d.o.o.).

Slika 4. Ulomak čaše tipa Aco s premazom (foto: Arheoplan d.o.o.).

arhitektonskih elemenata, ukras prepleta/pletene košare, apstraktni motivi te nedefinirani motivi. Od pečata su zabilježeni pečati majstora C. Aco C. L. Eros i Buccio Norbanus, dok se prema atribuciji ukrasa određenoj radionici mogu pretpostaviti radionice L. Norbanusa ili Stepanus Norbanusa; C. Aco ili C. Aco Diophanesa, radionice Optatus te L. Sarius Surusa. Analizom čaša tipa Aco iz Siscije utvrđeno je kako su se uvozili sjevernoitalski, ali i galski proizvodi.

Paralele u ukrasima nalazimo na nalazištima Magdalensberg (Schindler Kaudelka 2000: 51-67; 1998: 326, 327, br. 26), Adriji (Mantovani 2011a: 170, T. 3: 1; Mantovani 2012: T. XXVII: 1), Cremoni, antičkom Bedriacumu (Cassi 1996: 92, Figg. 13), Parabiagu (Lavizzari Pedrazzini 1987: T. 20: 1(3)), kao i na Miklavškom hribu kod Celja (Vičić 1977: 42, T. 2: 6, 5), Emoni (Mantovani 2011: 167, T. 1: 2), Veroni (Stuani 2012: 171) i nalazištu San Basilio di Ariano nel Polesine u Italiji (D'Abruzzo 1983: 101) datiranima u srednje do kasno augustovsko vrijeme.

Šalice tipa Sarius (T. 3)

Analizom svih objavljenih primjera, kao i nalaza s položaja Sv. Kvirin i Povijesni Arhiv (T. 88: 6), nađeno je 40 primjera šalice tipa Sarius. Do sada su u literaturi objavljene i šalice tipa Sarius s položaja Dunavski Lloyd⁵ (Bačani et al. 2011: 128–130), Frankopanska bb⁶ (Bilić et al. 2015: 135), Starčevićeva 37⁷ (Vidošević 2003: T. 22: 11), Željeznički kolodvor (Miletić Čakširan 2017; 2019a), Sv. Kvirin (Miletić Čakširan 2019a) te nekoliko primjeraka bez podatka o mjestu nalaza koji se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu⁸ (Makjanić 1995: 61, Pl. 205–210). Svi primjerci šalice tipa Sarius odgovaraju tipu Atlante 13D (Mazzeo Saracino 1985: 222–224), Magdalensberg Form 2 (Schindler Kaudelka 1980: 13–15) te Conspectus R 13 (Ettlinger et al. 1990: 182–183). Kao i na čašama tipa Aco, pojavljuje se velik broj ukrasa. Koncept je ujednačen dok se pojedini motivi različito kombiniraju. Od motiva zabilježeni su: vegetabilni, zoomorfni, geometrijski, figurativni i apstraktni. Motivi su po posudi raspoređeni u slobodnom stilu ili geometrijski, pravilno.

Zabilježene su sljedeće radionice: Clemens (Makjanić 1995: Sl. 66: 209), L. Sarius Surus (Miletić Čakširan 2017), Ivcundus (Miletić Čakširan 2017) te oznaka radionice N na donjoj strani noge.

⁵ Na položaju Dunavski Lloyd zabilježeno je 9 primjeraka reljefne sigilate. Četiri se primjerka mogu pripisati obliku šalice tipa Sarius dok je 5 primjeraka čaša tipa Aco.

⁶ Na položaju Frankopanska b.b. objavljen je jedan primjer reljefne sigilate šalice tipa Sarius. Ukrašen je vegetabilnim motivima. Iz objave nije moguće utvrditi o kakvom je vegetabilnom ukrasu riječ.

⁷ U keramičkom materijalu s položaja Starčevićeva 37 autorica I. Vidošević u sklopu tere sigilate obradila je ulomak ukrašen stupovima i motivom sunca, vjerojatnije rozete, za koji ne nalazi paralele. Prema obliku, premazu i ukrasu ulomak se može pripisati šalici tipa Sarius.

⁸ U zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu obrađene su 3 potpuno sačuvane posude (jedna od njih nije predstavljena u crtežu) i 1 ulomak. Među obrađenim ulomcima su dvije čaše tipa Aco i dvije šalice tipa Sarius.

Keramika tankih stijenki (T. 2: 1–5)

U Sisku su nađene čaše i zdjelice keramike tankih stijenki koje se mogu datirati u augustovsko i ranotiberijejsko razdoblje. Razlikuju se prema pripremi same glinene smjese i obradi površine. Augustovskom razdoblju pripada cilindrična čaša tankih stijenki bez premaza, glatka, narančaste boje, nađena na položaju Željeznički kolodvor (Miletić Čakširan 2019a) i Dunavski Lloyd (Baćani et al. 2011, kat. br. 102) (T. 2: 1). Tip cilindrične čaše zabilježen je i u Oberadenu, Cosi (Marabini Moevs 1973: 95–96, T. 14, 16; Ricci 1985: 275, T. LXXXVIII/10.), Nijmegenu (Niemeijer 2014: Abb. 12:8.). Datira se u augustovsko vrijeme. Pojavljuje se i u nasebinskom sloju IIIa – III Gornji trg 30 u Ljubljani, datiran u srednje – kasno augustovski horizont (Vičić 1994: T. 9: 2.), a traje i u Tiberijevom IIIb horizontu (Vičić 1994: T. 11: 2, 3.). Čaša cilindričnog tijela blago sužena prema trokutasto profiliranom rubu ukrašena s iglicama u više redova također pripada augustovskom horizontu (T. 2: 2). Tip odgovara tipu 2 prema tipologiji keramike tankih stijenki iz Magdalensberga (Schindler Kaudelka 1975: n. 2).

Na položaju Željeznički kolodvor i Povijesni Arhiv nađeni su ulomci čaše s „kommaregen“ ukrasom u negativu grublje obrade površine, bez premaza. Ukrašen je izveden ubadanjem štabićem nejednakog trokutastog presjeka. Analogije nalazimo u materijalu Magdalensberga (Schindler Kaudelka 1975: T. 2: 5a) ali i vojnim logorima srednjeaugustovskog razdoblja (Niemeijer 2014: Abb. 10: 9, 10.).

Zdjelice glatke površine bez premaza pojavljuju se u ranim slojevima augustovskog vremena (T. 2: 3). Nađeni su primjeri zdjelica (T. 2: 4) ukrašeni kanelurom na truhu. Struktura pripada fabrikatu A, čaši tip 28 prema podjeli s lokaliteta Magdalensberg (Schindler Kaudelka 1975: T. 10: 5a; Schindler Kaudelka & Schneider 1998: 397). Keramika tankih stijenki s kanelurom nađena je i u fazi IIIa – III naseobinskog dijela Gornji trg 3, Gornji trg 30 te Gornji trg 15 u Ljubljani, (Vičić 2002: 195, T. 1: 8; Vičić 1994: 29–34; Vičić 1993: T. 2: 2.) datiranom od srednje do kasno augustovskog razdoblja.

U augustovsko razdoblje datiraju se i zdjelice grube površine dobro pečene, tvrde, oker-crvene boje, bez premaza. Odgovaraju fabrikatu B, tipu 50 prema podjeli na Magdalensbergu (Schindler Kaudelka 1975: T. 10; T. 11: 56; Schindler Kaudelka 1998: 398). Pojavljuje se od 25. g. pr. Kr. do 15. po. Kr.

Ovom horizontu pripadaju i zdjelice s pijeskom u glinenoj smjesi koji površinu čini hrapavom (T. 2: 5). Sive su boje, vrlo dobro pečene. Siva keramika tankih stijenki pjeskaste površine do sada je zabilježena na položaju Sv. Kvirin (Miletić Čakširan 2014: 121.) i na položaju Starčevićeva 37 u Sisku (Vidošević 2003: 24, T. 21: 1, 2.).

Zabilježene su zdjelice s pijeskastom površinom i površinom metalnog sjaja (sl. 5, Miletić Čakširan 2019a).

Slika 5. Ulomci keramike tankih stijenki s premazom metalnog sjaja (foto: Arheoplan d.o.o.)

Reljefna keramika istočnojadranskih radionica (sl. 6)

U kasnoaugustovskim i ranotiberijskim slojevima Siscije nađeni su i ulomci reljefne keramike koja se proizvodila na istočnojadranskoj obali. Brusić za tu proizvodnju koristi naziv helenistička reljefna keramika jadranskog tipa (Brusić 1999). Veže je uz liburnski teritorij s najbrojnijim nalazima na nekropoli u V. Mrdakovici (Arausona), Nadinu, Osoru, Ninu i Zadru. Radionički kalupi nađeni su u Zadru, Resniku te na Visu. Nađena je na liburnskom teritoriju, Dalmaciji, i Italiji (Brusić 1999: 11–14). U Sisku je nađen ulomak ruba kupe tip A243 prema Brusiću (Brusić 1999: 11–17) te ulomak s ukrasom palminog lista i grančica s plodovima (Miletić Čakširan 2018a: 207, Sl. 5: 6) Nalazi svjedoče o trgovini s prostorom uz Jadransku obalu iz smjera Senije. Naime, nalaz većeg broja fine keramike ranorimskog razdoblja na položaju Žuta lokva, kao i nalaz jadranske reljefne keramike upućuje na ovu trgovačku trasu (Ožanić Roguljić 2016).

Slika 6. Ulomak reljefne keramike istočnojadranskih radionica (foto: Arheoplan d.o.o.)

Egipatska reljefna glazirana keramika (sl. 7, 7a)

Na položaju Željeznički kolodvor u Sisku u sloju paljevine s pokretnim materijalom augustovske faze nađen je ulomak cilindrične vaze s reljefnim ukrasom prekriven tirkiznom glazurom (Miletić Čakširan 2017; 2019a). Ispod trake nalazi se prikaz grifona, zatim listova bršljana/lopoča i grančice s viticama i tri ploda. Proizvodnja keramike sa zeleno-plavom glazurom i reljefnim ukrasom karakteristika je egipatskih keramičkih radionica. Središte trgovine, ali i proizvodnje ove vrste keramike bila je Aleksandrija. Primjeri egipatske keramike nađeni na prostoru Italije u Rimu i Pompejima datirani su od 1. st. pr. Kr. do poč. 1. st. po Kr. (Rossi 1994: 321). Motivi s ulomka iz Siska, kao i oblik, analogan je ulomku cilindrične vaze iz Rima

Slika 7 i 7a. Ulomak egipatske reljefne glazirane keramike (foto: Arheoplan d.o.o.)

s prikazom grifona i bršljanovog lista (Rossi 1994: 329, Fig. 5: 7, sl. 24) te motivu na vazama iz Pompeja (Rossi 1994: 335–336, 340; Fig. 8: 14, Fig 10: 14, Fig. 9: 13, Fig. 16). Takva vrsta ukrašavanja, miješanjem stilova, vezana je uz Augustovu političku propagandu (Zanker 1989: 326, 338, 288; Rossi 1994: 324, 347).

Zaključak

Segestiku, grad na vrlo važnom strateškom položaju, na lijevoj i desnoj obali rijeke Kupe, a uz Savu i Odru te u blizini rudonosne Zrinske gore, antički izvori spominju od 2. stoljeća pr. Kr. Potreba utvrđivanja na lijevoj obali Kupe te zaštita ključne pozicije prema Savi može se povezati s upadima rimske vojske od 2. st. pr. Kr. na područje Panonije, ali i intenzivnijom trgovinom i korištenjem rijeke Save kao glavnog plovnog puta. Te prve pokušaje osvajanja, istraživanja panonskog prostora, a i uz to vezanu razmjenu i trgovinu rimskom robom možemo za sada pratiti samo po nalazima rimskih metalnih predmeta i nalazima republikanskog novca od 2. st. pr. Kr. nađenim u slojevima mlađeželjeznodobne Segestike (Bačani *et al.* 2011: 89–96; Koprivnjak 2010: 30–31, kat. br. 2–4; Drnić & Miletić Čakširan 2014: 153) te onih bez podataka o mjestu nalaza koji se čuvaju u zbirkama Arheološkog muzeja u Zagrebu i Gradskog muzeja Sisak. Rimska se keramika na području današnjeg Siska pojavljuje u horizontu 3 mlađeželjeznodobne Segestike u 1. st. pr. Kr. (Drnić & Miletić Čakširan 2014: 188–190). Za sada su to vrlo sporadični nalazi rane padanske sigilate, ulomci vrčeva i amfora Dressel 6A. Razlog tome nedovoljna je istraženost najranijih slojeva uslijed prirode urbane arheologije i kontinuiteta života na istoj poziciji više od 2200 g. Ipak novija istraživanja, osobito položaja Povijesni Arhiv, Dunavski Lloyd te Željeznički kolodvor, daju iznimne podatke vezane uz augustovsko razdoblje.

Iako je Oktavijanovo osvajanje Segestike 35. g. pr. Kr. opisano u više antičkih djela, što govori o važnosti ovog događaja za Rimsko carstvo, keramičkih nalaza vezanih uz te godine je vrlo malo. Gotovo se svi keramički nalazi mogu datirati od srednjeaugustovskog razdoblja s analogijama horizonta Dangstteten-Oberaden. Kvantiteta i kvaliteta nađene keramike upućuje na zaključak kako je bila namijenjena vojsci u rimskom vojnom logoru koja si je mogla priuštiti luksuzno posuđe iz Italije, ali i drugih krajeva rimskog carstva iz kojih su se izvozili specifični traženi proizvodi. Organizirani uvoz pojedinih artikala namijenjenih potrebama rimske vojske i doseljenika slijevao se u Sisciju koristeći ustaljene u početku prapovijesne trase i riječne komunikacije. Zabilježeni su proizvodi italjskih i galskih radionica, ali i proizvodi istočnojadranske obale koji su iz smjera Senije dolazili u Sisciju. Od nalaza augustovskog razdoblja prisutna je keramika s crnim premazom sjevernoitalske proizvodnje, te rana italjska keramika tankih stijenki. S ukupnim zbrojem od 71 do sada nađenih ulomaka reljefne keramike šalica tipa Sarius i čaša tipa Aco, Siscija postaje najbogatije nalazište prostora Panonije. Od tere sigilate nađeni su oblici Consp. 2.1.2, Consp. 12, Consp. 13, Consp. 10, Consp. 14, Consp. 18, Consp. 22, Consp. 24 te Haltern 9. Zabilježen je i prvi nalaz kampanske narančaste sigilate u Sisku, kao i nalaz reljefne sigilate Consp. R2 oblika.

Analiza keramičkog materijala upućuje na tezu kako se na prostoru od meandra rijeke Kupe na lijevoj obali od srednjeaugustovskog razdoblja nalazio rimski logor, a tek će obrada svih pokretnih nalaza uz intereptaciju samih struktura moći tezu sa sigurnošću i potvrditi.

POPIS PRILOGA:

T. 1-3, Crtež: Ivana Miletić Čakširan

Literatura

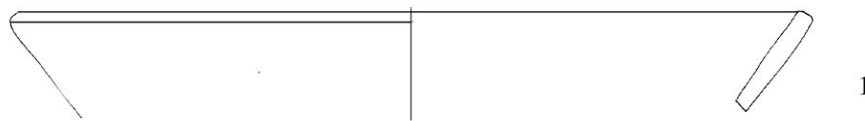
- Bačani *et al.* 2011 I. Bačani, S. Gospodinović, R. Škrkulja & T. Tomaš Barišić, *Zaštitna arheološka istraživanja Gradskog muzeja Sisak 2000. – 2010.* (katalog izložbe / exhibition catalogue), Sisak, 2011.
- Bilić *et al.* 2015 T. Bilić, Z. Burkowsky, R. Škrkulja, T. Tomaš Barišić, I. Drnić & I. Radman-Livaja, *35. prije Krista*, Sisak, 2015.

- Brusić 1999 Z. Brusić, *Hellenistic and Roman Relief Pottery in Liburnia*, BAR International Series 817, Oxford, 1999.
- Cassi 1996 R. Cassi, "La ceramica a pareti sottili proveniente dai "vecchi scavi" di Cremona", in G. M. Facchini, L. Passi Pitcher & M. Volontè (ed.), *Cremona e Badriacum in età romana: Vent'anni di tesi universitarie*, Milano, 1996, 83–99.
- D'Abruzzo 1983 M. D'Abruzzo, "Sigillata nord-italica da S. Basilio di Ariano nel Polesine (Rovigo)", *Archeologia Veneta*, 6, Padova, 1983, 93–106.
- Drnić & Miletić Čakširan 2014 I. Drnić & I. Miletić Čakširan, „Naselje iz mlađeg željeznog doba na lijevoj obali Kupe u Sisku: Strabonova Σισκία?“, *Vijestnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s., XLVII, 2014., 147–251.
- Ettlinger et al. 1990 E. Ettlinger et al., *Conspectus formarum terrae sigillatae italico modo confectae*, Bonn, 1990.
- Gassner 2012 V. Gassner, "Terra sigillata from the Bay of Naples", In *FACEM* (version06/12/2012) (www.facem.at).
- Gaspari 2010 A. Gaspari, „*APUD HORRIDAS GENTIS*“ *Začetki rimskega mesta Colonia Iulia Emona*, Ljubljana, 2010.
- Goudineau 1968 Ch. Goudineau, "Ceramique arétine à reliefs de Bolsena", *Melanges d'archéologie et d'histoire* 80, 1968, 167–200.
- Horvat & Bavdek 2009 J. Horvat & A. Bavdek, *Okra – Vrata med Sredozemljem in Srednjo Evropo / Odra – The gateway between the Mediterranean and Central Europe*, (Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 17), Ljubljana, 2009.
- Knez 1992 T. Knez, *Novo mesto II: keltskorimsko grobišče*, Carniola archaeologica 2, Novo mesto, Dolenjski muzej, 1992.
- Koprivnjak 2010 V. Koprivnjak, „Antički numizmatički nalazi s lokaliteta Sisak – Lučka kapetanija“, *Godišnjak Gradskog muzeja Sisak* 10, 2010, 63–95.
- Kristović & Jerončić 2015 M. Kristović & T. Jerončić, *Preliminarni izvještaj sa zaštitnog arheološkog istraživanja u Sisku*, Željeznički kolodvor, Sisak, 2015.
- Labrousse 1954 M. Labrousse, "Céramiques ornées d'Arezzo trouvées à Saint-Bertrand-de-Comminges", *Gallia* 12/2, 1954, 301–321.
- Lavizzari Pedrazzini 1987 M. P. Lavizzari Pedrazzini, *Ceramica Romana di tradizione ellenistica in Italia Setten-trionale. Il vaselame „tipo Aco“*, Firenze, 1987.
- Leleković 2013 T. Leleković, *Izvještaj sa zaštitnog arheološkog istraživanja u Sisku, S. i A. Radića* 28, Sisak, 2013.
- Maffioli 2010 E. Maffioli, *La terra sigillata italica di Bolsena, Scavi della Scuola Francese di Roma a Poggio Moscini (1962–1973)*, Quaderni 12, Sistema Museale del Lago di Bolsena, Bolsena, 2010.
- Makjanić 1995 R. Makjanić, „Terra sigillata“, u: *Siscia, Pannonia Superior*, BAR International Series 621, Oxford, 1995.
- Mantovani 2011 V. Mantovani, "La terra sigillata decorata dello scarico di via retratto ad Adria", *Quaderni Friulani di Archeologia* XXI, 2011, 165–184.
- Mantovani 2012 V. Mantovani, *Aspetti della produzione e del commercio dell'Instrumentum Domesticum di eta romana ad Adria, alla luce dei rinvenimenti di via Retratto*, doktorska disertacija/ PhD Thesis, Padova, 2012.
- Marabini Moevs 1973 M. T. Marabini Moevs, *The roman thin walled pottery from Cosa (1948 – 1954)*, „*MAAR*“, XXXII, 1973.
- Mazzeo Saracino 1985 L. Mazzeo Saracino, "Terra sigillata Nord – Italica", *Atlante II*, Roma, 1985, 175–231.
- Miletić 2007 I. Miletić, „Terra sigillata s lokaliteta sv. Kvirin u Sisku, (cardo i pripadajuća infra-struktura)“, *Godišnjak Gradskog muzeja Sisak* VII, Sisak, 2007, 31–55.
- Miletić Čakširan 2014 I. Miletić Čakširan, „Keramika tankih stijenki s lokaliteta sv. Kvirin u Sisku“, *Opuscula Archaeologica* 37/38, Zagreb, 2014, 111–160.

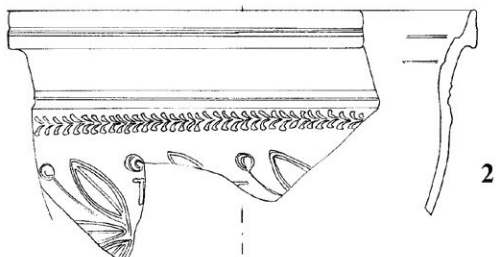
- Miletić Čakširan 2017 I. Miletić Čakširan, "Early Roman fine ware from Siscia, archaeological site 'Sisak railway station'", *IV Međunarodni arheološki kolokvij „Rimske keramičarske i staklarske radionice. Proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru i šire“*, Crikvenica, 8. – 9. studenog 2017, poster prezentacija.
- Miletić Čakširan 2018 I. Miletić Čakširan, „Reljefna keramika tipa Aco s položaja Željeznički kolodvor, istraživanja 2013–14.“, *Godišnjak Gradskog muzeja Sisak 12*, Sisak, 2018, 42–57.
- Miletić Čakširan 2018a I. Miletić Čakširan, „Ranorimska fina keramika augustovskog horizonta Siscije; položaj Željeznički kolodvor, SJ 650, 1300 i 1311“; u: *Zbornik znanstvenog skupa "Segestika i Siscija: od ruba imperija do provincijskog središta"*, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2018, 199–222.
- Miletić Čakširan 2019 I. Miletić Čakširan, *Tipološko-kronološka klasifikacija rimske keramike iz Siscije*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu / PhD Thesis, University of Zagreb, 2019.
- Niemeijer 2014 R. Niemeijer, "Das Tafelgeschirr aus dem grossen augusteischen Lager auf dem Hunerberg in Nijmegen. Die ausgrabungen der Radboud Universiteit 1987–1997", *Kölnener Jahrbuch 47*, Köln, 2014, 7–40.
- Ožanić Roguljić 2016 I. Ožanić Roguljić, "Tableware from Žuta Lokva, Roman Dalmatia (Croatia)", PP prezentacija, *Big Data on the Roman Table, Workshop 2 of the AHRC Research Network*, University of Exeter, 2016.
- Ock A. Oxè, H. Comfort & PH. M. Kenrick, *Corpus Vasorum Arretinorum. A Catalogue of Signatures, Shapes and Chronology of Italian Sigillata*, Second edition, Bonn, 2000.
- Porten Palange 2009 F. P. Porten Palange, *Die Werkstätten der arretinischen Reliefkeramik 2 Teildbe*, Römisch-Germanischen Zentralmuseum, Mainz, 2009.
- Ricci 1985 A. Ricci, "Ceramica a pareti sottili", *Atlante II*, Roma, 1985, 231–358.
- Rossi 1994 M. Rossi, "Vasi Egizi invetriati importati in Italia (I secolo a.c. – I secolo d.c.)", *Melanges de l'ecole francaise de Rome, Antiquite, MEFRA*, Tome 106, 1994, 319–351.
- Rudnick 1995 B. P. Rudnick, *Die verzierte Arretina aus Oberaden und Haltern* (Bodenaltertümer Westfalens 31), Mainz, 1995.
- Schindler Kaudelka 1975 E. Schindler Kaudelka, *Die dünnwandige Gebrauchskeramik vom Magdalensberg*, Archäologische Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg, Klagenfurt, 1975.
- Schindler Kaudelka 1980 E. Schindler Kaudelka, *Die römische Modelkeramik vom Magdalensberg*, Klagenfurt, 1980.
- Schindler Kaudelka 1998 E. Schindler Kaudelka, "Die Modelkeramik vom Magdalensberg 2, Die Norditalica Decorata vom Südhang des Magdalensberg", u: G. Piccottini (ur.), *Magdalensberg – Grabungsbericht (16), Die Ausgrabungen auf dem Magdalensberg 1908 bis 1986*, Klagenfurt, 1998.
- Schindler Kaudelka 2000 E. Schindler Kaudelka, "Ceramica Norditalica decorata del Magdalensberg: Problemi aperti", u: G. P. Brogiolo & G. Olcese (ur.), *Produzione ceramica in area Padana tra il II secolo a.C. e il VII secolo d.C.: nuovi dati e prospettive di ricerca* (Documenti di archeologia 21), Mantova, 2000, 53–67.
- Schindler Kaudelka 2012 E. Schindler Kaudelka, „La ceramica a pareti sottili del Magdalensberg 1975–1998–2011“, u: I. Lazar & B. Županek (ur.), *Emona med Akvileju in Panonijo*, Koper, 2012, 323–366.
- Schindler & Scheffenegger 1977 E. Schindler & S. Scheffenegger, *Die glatte rotte Terra Sigillata vom Magdalensberg*, Klagenfurt, 1977.
- Schindler Kaudelka & Schneider 1998 E. Schindler Kaudelka & G. Schneider, "Die dünnwandige Gebrauchskeramik vom Magdalensberg 2, Die pareti sottili von Südhang des Magdalensberges" u: G. Piccottini (ur.), *Magdalensberg – Grabungsbericht (16), Die Ausgrabungen auf dem Magdalensberg 1980. bis 1986*, Klagenfurt, 1998.
- Stuani 2012 R. Stuani, "Vernice nera e terra sigillata con marchi di fabbrica dallo scavo del tribunale di Verona", *Quaderni di archeologia del Veneto 28*, 2012, 168–175.
- Škrkulja 2010 R. Škrkulja, *Izveštaj sa istraživanja na lokalitetu Dunavski Lloyd u Sisku*, Sisak, 2010.

- Tomaš Barišić 2012 T. Tomaš Barišić, *Izveštaj sa zaštitnog arheološkog istraživanja u Sisku, Frankopanska ulica b.b.*, Sisak, 2012.
- Vičić 1977 B. Vičić, „Rimske najdbe izpod Miklavškega hriba pri Celju“, *Arheološki vestnik* 48, 1977, 41–51.
- Vičić 1993 B. Vičić, „Zgodnjerimsko naselje pod Grajskim gričem v Ljubljani. Gornji trg 15“, *Arheološki vestnik* 44, 1993, 153–201.
- Vičić 1994 B. Vičić, „Zgodnjerimsko naselje pod Grajskim gričem v Ljubljani. Gornji trg 30, Stari trg 17 in 32“, *Arheološki vesnik* 45, 1994, 25–80.
- Vičić 2002 B. Vičić, „Zgodnjerimsko naselje pod Grajskim gričem v Ljubljani, Gornji trg 3“, *Arheološki vesnik* 53, 2002, 193–221.
- Vidošević 2003 I. Vidošević, „Rimska keramika s lokaliteta Starčevičeve ulice 37 u Sisku“, *Godišnjak Gradskog muzeja Sisak III-IV*, Sisak, 2003, 11–74.
- Zanker 1989 P. Zanker, *The Power of Images in the Age of Augustus*, University of Chicago Press, Chicago, 1989.

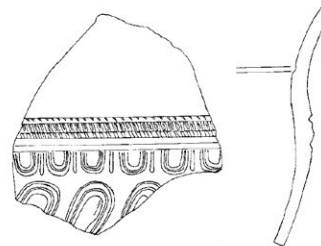
T. 1.

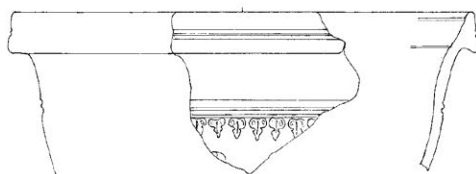
1

2

3

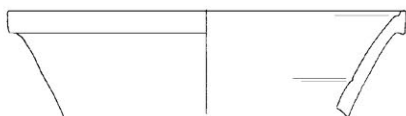
4

5

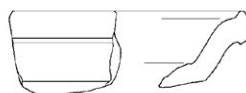
6

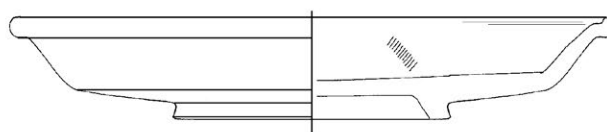
7

8

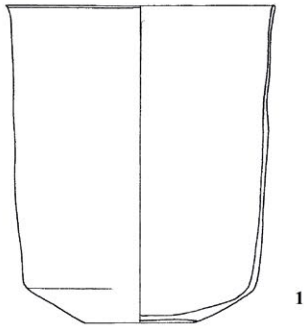
9

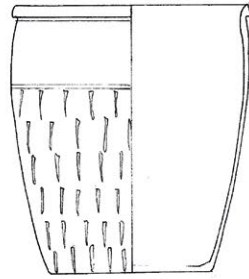
10

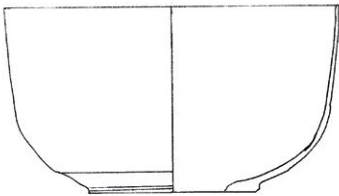
T. 2.

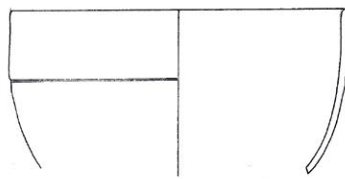
1

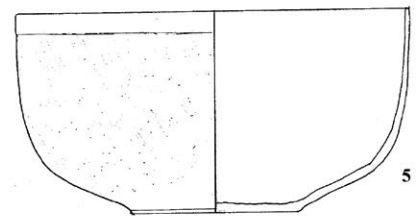
2

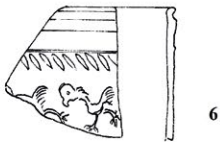
3

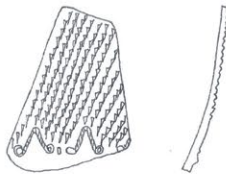
4

5

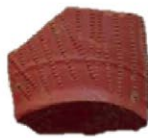
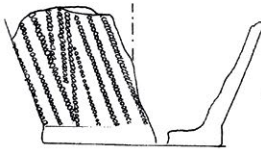
6

7

8

9

10

11

12

